כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת מקץ ■ ג' דחנוכה ■ כ"ו כסלו ה'תשע"ט ■ 05.12.2018 ■ גליון מס' 508

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

שוויית חורף
הזמן הכי טוב להדליק בו את נרות החנוכה זה 'משתשקע החמה', אולם הלכה זו קשה היא לקיום בהרבה מקרים ואפרט...
המשך בעמי 2

הערות ופלפולים בענין השמן בנר חנוכה
בספר שואל כענין (מועדים, עניני חנוכה) הביא קושיית האחרונים, למה היה צריכין להנס, הא אמרי' בגמ' חשב אדם לעשות מצוה...
המשך בעמי 4

הלכות נשים לחנוכה
הנה כמה מהלכות חנוכה, בדגש על אלו הנוגעות לנשים: א. נשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה, למרות שזו מצווה התלויה בזמן...
המשך בעמי 6

סיפור לשבת
ועלוול טוב הלב
ילד חינני ומסור למשפחתו היה ועלוול [זאב], המלמדים בחיידר ראדומסק בסוסנוביץ שבגליציה הדגישו את טוב ליבו של הילד...
המשך בעמי 7

שביבים
- "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וגו'"
- מנגינה מוכרת
- מעל לכל הנחמות
- זמר חי של ארץ ישראל
- סביבון למה???

המשך בעמי 8

השתדלות ובטחון

/ הרב יעקב הלוי פילבר

יוסף שבע נדודים, אחר שהורחק מבית אביו לא זכה לשלווה אלא צרה רודפת צרה, עד שהוא מוצא עצמו לבסוף בבית האסורים על לא עוול בכפיו, ולפתע לכאורה הוא רואה אור בקצה המנהרה, שני שריו של פרעה נתונים עמו בבית האסורים, אחד מהם הוא שר המשקים שיוסף פתר פתרון טוב לחלומו, והפתרון הוא שפרעה יחזירו לתפקידו כבראשונה. במצוקתו מנצל יוסף את ההזדמנות שנפלה לידו והוא מבקש משר המשקים בקשה מאד הגיונית שיזכור אותו לטובה ויעשה עמו חסד ויזכירו אל פרעה, בקשה שאולי תביא להוציאו מבית האסורים. ברם תוחלתו זו של יוסף אינה מתממשת, שר המשקים לא רק שאינו זוכר את יוסף אלא "וישכחהו", ובגלל ניסיון כושל זה של יוסף נגזר עליו להתאחר עוד שנתיים בבית הסוהר, כמו שאמרו במדרש (ב"ר פט) על הכתוב: "ויהי מקץ שנתיים ימים" - "שעל ידי שאמר לשר המשקים 'זכרתני . . . והזכרתני' נתוספו לו שתי שנים".

על דברי המדרש הללו שואל המגיד מדובנא בספרו 'אהל יעקב': ידענו מקדמונינו שגדר הבטחון באלוקים הוא שלא יבטח האדם במעשה נסים, אלא ישתדל ויעסוק בסיבות ואמצעים ארציים כמו המלאכה והמשא־ומתן וכדומה, ויהיה בוטח בה' כי על ידי הסיבות הללו ישיג חפצו, וכך אמרו חז"ל: על הכתוב: "וברכתיך בכל אשר תעשה'. 'וברכתיך' - יכול יהיה יושב ובטל? תלמוד לומר: 'בכל אשר תעשה'". ולכאורה כך נהג יוסף כאשר השתדל באמצעים ארציים ולא סמך על הנס, ואם כך למה נענש?

רבנו בחיי (על התורה) מסביר שחס ושלום שיוסף הצדיק יתלה בטחונו בשר המשקים כי היה בטחונו רק בה' לבדו, ולכן אילו אדם אחר היה נוהג כמו יוסף לא היה בכך חסרון, כי כוונת יוסף היתה שאם הקב"ה הזמין אליו את שר המשקים אין זאת אלא שההשגחה העליונה שלחה אותו שיעשה לו נס על ידו, שהצלת הקב"ה את האדם היא על ידי סיבות, והאדם מצדו חייב לעשות השתדלות שלא לסמוך על הנס. אלא שכאן יש שתי מדרגות במידת הביטחון הנדרשת מבני האדם: המדה הרגילה היא שעל כל אדם להשתדל מצדו בהכנת הסיבות ולבטוח בקב"ה שיסייע לו בהצלחת דרכו. אך יש מדרגה גבוהה יותר, שאין דורשים אותה מכל אדם אלא רק מן הצדיקים, והיא שלא להתערב כלל בסיבות שמביאות את ההצלה, שלא להכתיב לקב"ה איך יביא את הישועה, אלא לסמוך בכל על הקב"ה "וה' יעשה הטוב בעיניו" (שמואל ב, י יב). ולכן גם אחר שראה יוסף שהקב"ה זימן לו את שר המשקים, היה צריך להמשיך לבטוח שהקב"ה לבדו יסיים את ישועתו מבלי לתדרך את שר המשקים איך יפעל להוציאו מבית האסורים. ועונשו של יוסף היה שדיבר עם שר המשקים וחילה פניו לדבר עם פרעה עליו, כמו שאמר לו במפורש: "והזכרתני והוצאתני". בקשה כזו לצדיק כמו יוסף נחשב הדבר לעוון, והקב"ה מדקדק עם הצדיקים אפילו כחוט השערה.

ואפשר להסביר את כישלונו של יוסף גם בדרך נוספת, לא בעצם הדיבור אלא בתוכנו. בדבריו של יוסף לשר המשקים יש שני חלקים, א. בקשה, ב. אינפורמציה. הבקשה: "כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך, ועשית נא עמדי חסד, והזכרתני אל פרעה, והוצאתני מן הבית הזה". והאינפורמציה: "כי גנב גנבתי מארץ העברים, וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור". אילו היה יוסף מסתפק במסירת האינפורמציה בלבד ומשאיר ביד ההשגחה העליונה איך ייעשה שר המשקים שליח של ההשגחה העליונה להוציאו מבית המאסר, היה בכך השתדלות שאינה פוגעת בביטחון, שהעיקר נשאר בידי שמים. אבל מרגע שיוסף אינו משאיר להשגחה העליונה כל תפקיד, אלא מטיל על שר המשקים גם את הדרך איך להצילו, בבקשתו זו הפך יוסף את שר המשקים משליח ההשגחה למושיע בזכות עצמו, ועל כך אמר הנביא (ירמיה יז ה): "ארור הגבר אשר יבטח אדם ושם בשר זרועו". ולכן נענש מפני שהגזים בהשתדלותו מעבר לצורך הנדרש.

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

הדלקה באפליקציה יעודית

שואל הרב ה.ג מבני ברק: כידוע הזמן הכי טוב להדליק בו את נרות החנוכה זה 'משתשקע החמה' (יש אומרים שהכוונה לשקיעת החמה ויש אומרים שהכוונה לצאת הכוכבים) אולם הלכה זו קשה היא לקיום בהרבה מקרים ואפרט כמה מקרים:

א) המקרה הכי מצוי היא באנשים שנמצאים במקום עבודתם ובצאת הכוכבים זהו ממש אמצע יום העבודה מבחינתם, ומקום העבודה רחוק מביתם, ולכן לקיים את ההלכה להדליק נרות חנוכה בזמן, זה אומר מבחינתם - לעבוד חצי יום במשך שמונה ימים...הרבה לא מצליחים לעמוד בניסיון הזה ומדליקים את הנרות לאחר שהם חוזרים הביתה ב-8 או 9 בערב ואף יותר מאוחר.

ב) משפחה שרוצה לנצל את ימי החנוכה לטיול משפחתי, צריכה לקטוע את הטיול באמצע כדי להספיק להגיע הביתה לזמן הדלקת הנרות, ובהרבה מן המקרים עד שמצליחים סוף סוף להתארגן ולצאת מן הבית ומגיעים אל מקום היעד, כבר צריך להתכונן ולעשות את הדרך חזור..

ג) משפחה שרוצה להגיע למסיבת חנוכה משפחתית בבית של אחד מהדודים והדודות, וזמן המסיבה הוא בזמן ההדלקה, נמצא שצריכים לצאת מביתם קודם זמן הדלקת הנרות, ורק לאחר סיום המסיבה כשיחזרו הביתה בשעת ערב מאוחרת ידליקו את נרות החנוכה.

וכן עוד ועוד מקרים, ותמיד חשבתי לעצמי שאין פתרון להתלבטויות אלו, וצריך להחליט האם הם מחליטים להדר בטיול המשפחתי, או להדר בהלכות זמן הדלקת נרות החנוכה, אולם כעת עלתה מחשבה במוחי לאור העידן הטכנולוגי בו אנו חיים, בתקופת 'הבית החכם' שעל ידי אפליקציה ייעודית, אפשר להפעיל את כל הבית מרחוק, להדליק אורות ולכבות, להדליק את דוד החשמל ולכבות, להרים את התריסים החשמליים ולהורידם, להדליק את התנור ואף את הגז, מדוע שלא נפתח 'חנוכייה חכמה' שיהיה אפשר להדליק אותה ע"י אפליקציה ייעודית, וכך נוכל להמשיך בטיול המשפחתי, ובהגיע זמן ההדלקה, נפעיל את האפליקציה, נברך את הברכות, ונדליק את החנוכייה מרחוק! והעוברים ושבים ברחוב יראו את החנוכייה הדולקת בחלון הבית ותתקיים מצוות פרסום הנס לרבים!

האם אין זה פתרון נפלא? להדליק בזמן ומצד שני להמשיך את הטיול? גם להדר ב'טיול המשפחתי' וגם בהלכות זמן הדלקת הנרות להדליק בזמן הכי ראוי? אפשר אפילו להוסיף אפשרות שיהיה ניתן לראות על המסך את החנוכייה בזמן ההדלקה!

אפילו חשבתי כבר על שם לחנוכייה זו: 'אור ליין' ובאנגלית 'ORLINE', מה הרב אומר על פתרון זה? זה אפשרי מבחינה הלכתית להדליק את הנרות מרחוק?

חשוב לי להדגיש שלא מדובר כאן על נרות חשמל, אלא על אש ממש, עם שמן ופתילות ועל ידי האפליקציה נדליק אש ממש, ולכן אין צורך להיכנס לכל הדיון של הדלקת נרות חנוכה על ידי נרות חשמל.

תשובה: אכן שאלה מעניינת וחדשה הזדמנה לפתחי, ואבוא לברר מה שיש לדון בשאלה חדשה לפי הנראה לעניות דעתי.

ונראה שיש לדון בדבר מצד ב' נידונים:

א' והוא הנידון העיקרי - האם ניתן לקיים את מצוות הדלקת נרות חנוכה מבלי שהמדליק רואה את הנרות

ב' האם הדלקת הנרות ע"י לחיצת כפתור חשמלי נחשבת עשייה ופעולה ישירה.

האם המדליק צריך לראות את הנרות

הנה בחנוכייה זו אשר המדליק מדליק את המנורה מרחוק, הרי שאף על פי שהנרות אכן נדלקים, ואף נראית היא לעוברים ושבים[א], מכל מקום המדליק עצמו אינו רואה את הנרות (ולקמן נדון האם הראייה המסך נחשבת 'ראייה') ויש לברר חסרון זה מעכב במצוות הדלקת הנרות.

והנה מצאנו שנחלקו הפוסקים לגבי אדם שהוא סומא (עיוור) האם מחויב הוא במצוות הדלקת נרות חנוכה, שהרי קיימא לן להלכה כשיטת חכמים שסומא חייב בכל המצוות, אלא שמצוות התלויות בראיה אינו יכול לקיים (כגון רוב ברכות הראייה של פ' הרואה במסכת ברכות) וממילא יש לדון האם מצוות הדלקת נרות חנוכה תלויה בראיה.

וראשון המדברים בשאלה זו הוא רבי שלמה לוריא[ב] (המהרש"ל) והוא מסיק שהסומא חייב בהדלקת נרות חנוכה שעיקרה של המצווה היא להראות את הנרות לאחרים משום פרסום הנס, ומאחר שהסומא בהדלקתו מראה את הנס לאחרים מקיים בכך מצווה זו ואין מצווה זו תלויה בראיית המדליק עצמו[ג].

ומשמע לכאורה מסתימתו דבריו שממילא יכול גם הסומא לברך את הברכות על הדלקת נרות חנוכה[ד].

אולם רבי יעקב עמדין[ה] (היעב"ץ) לאחר שמביא את דברי המהרש"ל, מהסס בדבריו ומצדד לומר שאין הסומא חייב בהדלקת נרות חנוכה, מאחר שמצווה זו תלויה בראייה כמבואר בגמרא 'הרואה מברך', ולכן מסיק שלא יברך ואף לא יוציא אחרים ידי חובה.

והמשנה ברורה[ו] מביא את דברי היעב"ץ להלכה.

והנה יש לדון רבות בדברי היעב"ץ, שעל אף שאכן מוזכר בגמ' ובהלכה שהרואה נר חנוכה מברך 'שעשה ניסים' (ובלילה הראשון מברך גם שהחיינו) מכל מקום מי יימר לן שיש להסיק מכאן שמצוות הדלקת נר חנוכה תלויה בראייה? ויותר היה נראה לומר שעל אף שהסומא אינו יכול לברך מדין הראייה, מכל מקום כאשר הוא בעצמו מקיים את מצוות ההדלקה אין הוא נזקק כלל לדינא של 'הרואה' ויכול לברך מדין 'המדליק' אשר אינו נסמך כלל על דין 'הרואה'.

וביתר ביאור, הנה התוס' בסוכה דף מ"ו הקשו מדוע תיקנו 'ברכת הרואה' בנר חנוכ המה שלא תיקנו כן בשאר המצוות, ותירצו בתי'

הראשון 'משום חביבות הנס', ובתי' השני תירצו משום שיש בני אדם שאינם יכולים לקיים את המצווה מאחר שאין להם בית, והכוונה היא שמאחר שמצווה זו היא חביבה עד מאוד, תיקנו חכמים למי שלא יכול להדליק בעצמו, להשתתף במצווה זו דרך הראייה, אבל אין זה אומר כלל שמי שמקיים את המצווה בעצמו, צריך הוא לראות את הנרות, ומאחר ועיקר המצווה היא להראות את הנס לאחרים א"כ גם הסומא מקיים מצווה זו בשלמותה, וחייב בה.

אך היעב"ץ כאמור לא הבין כך, ולפי הבנתו מצווה זו תלויה בראייה, ודין המדליק מבוסס על דין 'הרואה', ומי שאינו יכול לראות אינו יכול גם להיות בגדר 'מדליק'.

ונראה שיש לחבר נידון זה למח' הראשונים האם מי שהדליקו עליו בביתו מברך ברכת 'שעשה ניסים' כאשר רואה נרות חנוכה, שלדעת רוב הראשונים אינו מברך וכן פסק השו"ע[ח], אך הרמב"ם[ט] נקט שכן מברך, ובספר 'עמק ברכה'[י] ביאר בדעת הרמב"ם שברכת 'שעשה ניסים' אינה בכלל 'ברכת המצוות' על מצוות ההדלקה אלא ברכת הודאה לה' ומה שמברכים אותה בשעת ראיית הנר או בשעת ההדלקה הוא משום שאז הוא כעין רואה מקום שנעשו בו ניסים לאבותינו, ולכן על אף שהדליקו עליו בביתו ויצא ידי חובת המצווה מכל מקום כעת כאשר רואה את הנרות יש לו לברך.

אמנם שאר הראשונים למדו ש'ברכת שעשה ניסים' הרי היא בכלל ברכת המצוות על מצוות ההדלקה, ומאחר והדליקו על בביתו, אין לו שום צורך לברך ברכה זו לאחר שכבר יוצא ידי חובת המצווה.

והן הן הדברים האמורים לעיל, שלפי הרמב"ם גם כאשר המדליק מברך 'ברכת שעשה ניסים' אין הוא מברך ברכה זו מדין 'ברכת המצוות' אלא מדין 'ברכת ההודאה' על ראיית הנרות, ולפי זה שפיר צדקו דברי היעב"ץ שאין לו לסומא לברך מאחר ואינו רואה (ואף שלפי זה היה נראה לומר שמכל מקום ברכת 'להדליק נר של חנוכה' כן יש לו לסומא לברך, מ"מ הבין היעב"ץ שמי שאינו בכלל ראיית הנרות וממילא אינו יכול לברך ברכת 'שעשה ניסים' ממילא יש לומר שהוא גם לא בכלל המצווה של ההדלקה ולכן גם ברכת 'להדליק נר של חנוכה' אין לו לברך) אולם לפי שאר הראשונים ברכת 'שעשה ניסים' היא על מצוות ההדלקה, ועניין ההדלקה הוא להראות לאחרים, ולכן אין למי שהדליקו עליו בביתו לברך ברכות אלו, ונהי שאם לא היה יוצא ידי חובת המצווה בלילה זה היה יכול לברך ברכת 'שעשה ניסים' אבל זה מדין התקנה המחודשת של 'הרואה' אבל כאשר הוא מקיים את המצווה בעצמו אינו זקוק כלל לדין 'הרואה'- וכן הבין המהרש"ל.

ונראה שבזה יש לתלות גם את מחלוקת הראשונים מתי הוא הזמן הנכון לברך 'ברכת שעשה ניסים' שהנה הרמ"א[יא] פסק להלכה שיש לברך את כל הברכות קודם ההדלקה, אבל בבית יוסף סימן תרע"ו מובא דעות בראשונים שבעוד שאת ברכת 'להדליק נר של חנוכה' יש לברך קודם ההדלקה, את ברכת 'שעשה ניסים' יש לברך קודם הדלקת הנר הנוסף של אותו הלילה שבו נעשה הנס, ונראה שנחלקו האם ברכת 'שעשה ניסים' היא בגדר ברכת המצוות, וממילא יש לברכה קודם ההדלקה, או שהיא בגדר 'ברכת ההודאה' וממילא יש לברכה קודם הנר האחרון שבו ניכר הנס של אותו יום. ועיין עוד בהערה[יא].

ומעתה בנידון דידן מאחר שמי שמדליק מרחוק את הנרות אינו רואה את הנרות ממילא הרי הוא בהדלקה זו כסומא, ומאחר והמשנה ברורה חושש לדברי היעב"ץ המהסס לומר שאין סומא חייב בהדלקת נרות חנוכה[יב], יש לחשוש שגם בנידון דידן אינו מקיים את המצווה[יג].

ואף אם יוסיפו אפשרות לראות את ההדלקה דרך המסך, מכל מקום כבר ידוע מה שכתבו הפוסקים שכל היכא שנצרך דין 'ראיה' כגון בברכות הראייה של פרק הרואה במסכת ברכות, צריכים ראייה מוחשית ואי אפשר לברך כאשר רואים את הים דרך מסך, אף אם זה בשידור ישיר, ומאחר והיעב"ץ נקט שיש במצוות ההדלקה גם דין של ראייה וכלשון הגמ' 'הרואה מברך', אם כן לא יועיל גם בנידון דידן ראיה דרך מסך.

פרסום הנס לעצמו

אמנם לעניות דעתי יש לדון מצד אחר מדוע צריך המדליק לראות את הנרות, דהנה על אף שעיקר מצוות נר חנוכה היא פרסום הנס, מכל מקום צריך בראש ובראשונה לפרסם את הנס לעצמו ורק לאחר מכן לאחרים, שהנה אם כל העניין היה לפרסם את הנס לאחרים הייתי יכול לקיים מצווה זו בהידור אם הייתי הולך לרחובה של עיר ומדליק נרות בכיכר המרכזית של העיר ומפרסם בכך את הנס, והנה ידוע שבהדלקה כזו אין המדליק יוצא ידי חובה, מאחר ואין זה 'ביתו', אלא שחכמים ציוו כל אחד שיפרסם את הנס לעצמו אל תוך ביתו ומשם יפרסם את הנס לעוברים ושבים, אך כאשר המדליק אינו עומד ליד הנרות ואינו מפרסם את הנס לעצמו לא מקיים בכך את המצווה[יד], ואל תתמה לומר היכן מצינו מושג של פרסום הנס כלפי עצמו, שהנה גם לגבי מצוות ד' כוסות של ליל הסדר מבואר בגמ' (פסחים קי"ב) שיש בה עניין של 'פרסום הנס' אף שאין חובה ומצווה כלל לשתות את ד' הכוסות בחלון הפונה לרשות הרבים, וע"כ כדאמרן[טו].

אמנם אי משום הא, שצריך המדליק לראות את הנרות ולא מדין מצוות התלויות בראייה, אלא מדין 'פרסום הנס' בזה יש לצדד ולומר שלעניין זה גם ראייה דרך המסך נחשבת ומועילה, שסוף סוף מתפרסם בזה הנס, וכבר דן בזה הרב צבי רייזמן מלוס אנג'לס בספר 'רץ כצבי' מעגלי השנה חלק ב' (סימן ג') בעניין פרסומי ניסא דרך תוכנת ה-SKYPE, ומצדד לומר שאכן לעניין זה מועילה ראייה בשידור חי דרך מסך, ודבריו מסתברים.

שינוי בצורת קיום המצווה שתיקנו לנו חז"ל

אלא שעדיין יש מקום אתי לטעון ולומר שאע"פ שמתפרסם הנס בצורה כזו מכל מקום כאשר המדליק אינו נמצא סמוך לנרותיו ואינו רואה את הנרות בצורה מוחשית אזי שאע"פ שטעם המצווה מתקיים, מכל מקום זהו כבר שינוי בצורת קיום המצווה שתיקנו לנו חז"ל, שמשום כך אינו מקיים את המצווה גם אם הושג טעמה ורעיונה של המצווה, ועיין ביסוס לדבריי אלו בדברי הגאון הרב אשר וייס שליט"א במה שכתב לעניין מצוות ביקור חולים על ידי הטלפון[טז], ויש להסתפק האם אכן בנד"ד זה נחשב שינוי בצורת קיום המצווה, ועדיין צריך עיון.

האם הדלקה על ידי אפליקציה נחשבת מעשה ישיר

ובאשר לנידון ב' הנה כבר דנו רבות האחרונים לגבי הדלקה של נורות חשמל על ידי מתגים ולחצנים, לגבי שבת האם זה נחשב מעשה ישיר או לא, והסיקו האחרונים שהרי זה נחשב מעשה ישיר, ואם כן ה"ה לנד"ד אלא שיש לומר שלגבי שבת הסיקו כן לחומרא,

אבל לא לקולא לגבי הדלקת נר חנוכה, אבל יותר מסתבר שזה נחשב מעשה ישיר"'.

מסקנת הדברים

הנה אין אני מתיימר להכריע בשאלה חדשה זו, אלא השתדלתי להעלות את צדדי ההלכה הנוגעים לנידון זה עד כמה שידי יד כהה מגעת, וההכרעה נתונה בזה לפוסקי דורנו, שהרי אם אכן ניתן לקיים את מצוות הדלקת הנרות בצורה זו הרי שיש בזה נפ"מ טובא וכפי שהיטיב לתאר השואל.

א - שאילו לא היו הנרות נראים לא לבני הבית ולא לעוברים ושבים, הרי שחסר בזה עיקר ממצוות נר חנוכה והוא עניין פרסום הנס, עיין משנ"כ בזה בתשובה אחרת.
ב - שו"ת מהרש"ל סימן ע"ז.
ג - אמנם אם הסומא מדליק במקום שהוא גר לבדו ואין עמו בני בית וגם אין נרותיו נראים לעוברים ושבים, אה"נ יש לומר שלא מקיים בכך מצוות נרות חנוכה מאחר שאין כאן פירסומי ניסא כלל לא לעצמו ולא לאחרים עיין משנ"כ בתשובה אחרת.
ד - שאחר שהסיק שחייב במצווה זו א"כ מדוע שלא יברך כמו בשאר המצוות שהוא חייב בהם, אולם בתחילת דבריו כתב המהרש"ל שאם יש לו אישה בבית היא תדליק עליו ואם הוא אכסנאי ישתתף בפרוטה, ומשמע מזה לכאורה שלא היה ברירא ליה למהרש"ל באופן החלטי שהסומא חייב במצווה זו, וא"כ שמא גם הוא יודה שאין לו לברך וצ"ע.
ה - מור וקציעה סימן תרע"ה.
ו - סי' תרע"ה ס"ק ט'.
ז - סימן תרע"ו סעיף ג'.
ח - הלכות חנוכה פרק ג' הלכה ד' וכפי שלמד בדבריו המגיד משנה.
ט - לרב אריה פומרנצ'יק זצ"ל ערך 'הלל על הנס'.
י - סימן תרע"ו סעיף ב'.
יא - שו"מ כדברים הללו בספר 'הררי קדם' סימן קע"ה עיין שם. נראה שבזה יש לתלות גם את נידוני האחרונים האם הרואה יכול לברך ברכות אלו גם על נרות שמדליקים בבית הכנסת, או אפי' על נרות שבבית אבל לאחר חצי שעה מזמן ההדלקה (עיין מ"מ לזה בספר פס"ת סימן תרע"ו אות ד') שאם ברכת 'שעשה ניסים' היא 'ברכת הראייה' א"כ בעל כל ראיית נרות שהודלקו כדי לפרסם את הנס ניתן לברך ברכות אלו שהוא מעין מקום שנעשו ניסים לאבותינו, אבל אם היא ברכת המצוות ממש, אלא שמי שלא יכול להדליק בעצמו ולא מדליקים עליו תיקנו לו להשתתף במצווה דרך הראייה א"כ מסתבר שהוא צריך לראות נרות שקיימו בהם את המצווה של 'נר איש וביתו' ובזמן החיוב (שו"מ כדברים האלו בארוכה ובתוספת דברים בספר 'רץ כצבי' במעגלי השנה חלק ב' סימן ה' עיי"ש)
יב - אמנם בשו"ת שבט הלוי חלק ד סימן סז כותב שסומא המדליק נרות חנוכה יכול לברך 'שעשה ניסים ושהחיינו' אחר שיש לצרף לשיטת המהרש"ל את דברי המאירי למסכת שבת דף כ"ג המובאים בשער הציון סימן תרע"ו אות ג' שניתן לברך ברכות אלו על עצם עיצומו של יום ללא כל קשר להדלקה, ועיין שם עוד שמרבה לפקפק על היעב"ץ, ובספר ילקוט יוסף מועדים הלכות חנוכה (עמ' רכ"ד) הביא מספר נתיבי עם שמנהג ירושלים שהסומא מדליק נרות חנוכה בברכה.
יג - ועיין בספר שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ג הערה נ"ג שביאר הגרש"ז בתוך דברי המג"א בסימן רס"ג לגבי סומאת בהדלקת נרות שבת שאפשר שצריך המדליק לראות את נרות החנוכה וזה כדברי היעב"ץ (אמנם המג"א עצמו בהלכות חנוכה סימן תרע"ה העתיק את המהרש"ל שסומא חייב בהדלקת נר חנוכה)
יד - ועיין עוד בספר 'מקור חיים' לבעל החוות יאיר סימן תרע"ב שכתב 'נראה לי שעיקר המצווה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקים אחר הנס כמ"ש והדליקו נרות בחצרות קדשך, ולא סגי שידליק וילך לו אל מקום אחר' וע"ע בשו"ת שב יעקב סימן כ"ב - אך פשטות ההלכה לא כך (שצריך המדליק לשהות חצי שעה ליד הנרות) וגם דברי המקור חיים הם לאלו המדליקים בפנים.
טו - אמנם יש להסתפק מה הדין אם המדליק עצמו אכן לא נמצא בבית אך שאר בני ביתו כן נמצאים בבית, האם בעינן פרסום הנס למדליק עצמו, או די בכך שמתקיים פרסום הנס לבני ביתו הנמצאים בביתו, ויהיה בזה נפ"מ בין מקרה א' למקרה ב' וג' המתוארים בשאלה, ועוד יש לדון באופן כאשר המדליק יגיע לביתו עדיין הנרות יהיו דולקים האם יקיים בכך את המצווה שסו"ס גם המדליק עצמו יראה את הנרות (אמנם לאחר מחצית השעה) אך מכל מקום יהיה בזה הפסק גדול בין זמן הברכות לזמן קיום המצווה.
טז - מנחת אשר לספר בראשית פרשת וירא סימן כ' אות ד'.
יז - וע"ע בספר 'רץ כצבי' במעגלי השנה חלק ב' סימן ו' לענין 'חנוכיית רוב גולדברג'.

הערות ופלפולים בענין השמן בנר חנוכה

/ הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

למה הוצרכו לנס והרי חישב לעשות מצוה הוי כאילו עשאה

בספר שואל כענין (מועדים, עניני חנוכה) הביא קושיית האחרונים, למה היה צריכין להנס, הא אמרי' בגמ' (ברכות ו., שבת סג., קידושין מ.): חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, ואז אנוסים היו, ואונס רחמנא פטריה.

וציין בענין זה למקורות דלהלן: קדושת לוי (ברדיטשוב) בקדושה חמישית לחנוכה, שפת אמת (גור) לחנוכה שנת תרלב ד"ה דבר פלא, ושנת תרל"ד ד"ה הט"ז, ושנת תרמ"ה ד"ה בברכת, ושנת תרמ"ח ד"ה לשנה (ועי' שנת תר"ם ד"ה איתא), פרי צדיק (רצ"ה מלובלין) לחנוכה אות ה'.

מדוע לא נפסל השמן בהיסח הדעת

עוד הקשו האחרונים על נס זה של מציאת פך השמן, לשיטת ריש לקיש בפסחים (לד.) דסבירא ליה דהיסח הדעת הוי פסול הגוף, ואפילו יבוא אליהו ויאמר שלא נטמאו כל אותן הימים שהסיח דעתו מהן, אין שומעין לו, אם כן איך הדליקו בשמן שמצאו, הא בין כך נפסל משום היסח הדעת כיון שלא היה משומר.

ובספר שואל כענין ציין להרבה אחרונים שדנו בזה, ה"ה: שו"ת רמ"ץ (רמ"צ וויטמאיר) או"ח סי' נו אות ט, שו"ת בית יצחק (רי"י שמעלקיש) או"ח סי' קי אות ב (וע"ש סי' קיג), בני ציון (רב"צ מיטווסקי) סי' מח, שו"ת אבני זכרון (רא"ש פפר) ח"א סי' יז אות א וח"ב בקו' אבנים שלימות בסוה"ס סי' י אות ב ('כתב אלי אדמו"ר הרב הגאון מו"ה שרגא פייביש וואלף נ"י ראב"ד דק' צאנז בזה"ל הנה דיברתי עם הגאון שליט"א האב"ד דק"ק טארנא... כי קושיא זו שמעתי ממרן הגאוה"ק בעל דברי חיים זצ"ל... והשיב כי לא שמע'), שו"ת שם משמעון (ר"ש פולק) או"ח סי' ל, אמרי כהן (ר"מ וורשויאק ממנקטוב) לחנוכה אות י בשם מחו' הה"ג הרי"מ (-רבי יעקב מאיר בידרמן) מגור שי', שו"ת מי יהודה (ר"י אלטמן) סי' פא, מקראי קודש (רצ"פ פרנק) לחנוכה סי' ד, שערי טוהר (רש"א וולק) ח"ב סי' לג, שו"ת דברי יציב (צאנז-קלויזנבורג) או"ח ח"ב סי' רפ, מועדים וזמנים (ר"מ שטרנבוך) ח"ח לח"ו סי' פ, קו' נס השמן (ר"א שארר) עמ' לא, ועי' שו"ת שואל ומשיב (רי"ש נתנזון) מהדו"ק ח"ג סי' מב ד"ה והנה אמרתי, מקדש דוד (ר"ד רפפורט) טהרות סי' מז אות א.

מהיכן המקור שאסור להדליק שמן טמא

ויש להתבונן היכן הוא שורש המקור שאסור להדליק בשמן טמא, וכבר עמד על זה חכ"א בקובץ עץ חיים (עמודים ע'-ע"ג), וכתב דלא מצינו בשום מקום לכאורה שום איסור פסול, ואמאי הוצרך לנס חנוכה, ואחר האריכות מסיק דמקור האיסור מן התורה הוא, מהא דכתיב (שמות כ"ט, ל"ח) ונשא אהרן את עון הקדשים, ומבואר שם ברש"י, והוא סוגיא ערוכה במס' פסחים (ט"ז:) ומס' יומא (דף ז'), ומס' זבחים (כ"ג:), דעון הקדשים הוא עון טומאה, דהיינו אם הדם והאימורין נטמאו, הציץ מרצה ומכשיר הקרבן בדיעבד, מבואר דיש עון לכתחילה להקריב קדשים שנטמא למזבח, אלא דהציץ מרצה בדיעבד לכפר עון הקדשים.

ובשם הגאון האדיר רבי חיים קניבסקי שליט"א כתב דהוא מדין האיסור להכניס דבר טמא למקדש, כמבואר בסוף מס' עירובין (דף ק"ד ע"ב) כמש"כ כי את מקדש ה' טימא, ואף דהשמנים כבר היו מונחים בהיכל, יש חיוב להוציא ולסלק כל הדברים הטמאים חוץ למקדש, כי שילוח טמאים מן המקדש הוא בעשה, כמש"כ ברמב"ם (פ"ג מה' ביאת מקדש ה"א וה"י), ע"ש.

ובספר מרפסין איגרי הובא בזה כמה תירוצים, ואלו הם:

א ב"תורת כהנים" על הפסוק "להעלות נר תמיד" (ויקרא כ"ד, א') מובא: "תמיד - אפילו בשבת, תמיד - אפילו בטומאה".

בפירוש רבינו הלל שם מבאר, שהכוונה היא שאפילו כאשר השמן טמא מדליקים, ומשום הדין "טומאה הותרה בציבור". משמע שלולא כן - יש איסור להדליק.

הרי לנו מקור לאיסור להדליק את המנורה בשמן טמא, מן ה"תורת כהנים" (יש לעיין, מנין לרבינו הלל שזאת כוונת חז"ל, והרי אפשר להבין שהכוונה היא לטומאת הכהן שהותרה).

וכן הוא גם בביאור להחפץ חיים שכתב אף בטומאה, דאם נטמאו השמנים שבבית המקדש, או שנטמאו כל הכהנים שנמצאו אז, מדליקין אף בטומאה. והרי דאיכא ילפותא להדיא דאפשר להדליק אם נטמאו שמנים שבבית המקדש. [ואין לומר דהוא משום דטומאה הותרה בציבור, דלזה לא צריך קרא דתמיד, ועיין יומא (ו' ע"ב, מ"ו ע"א), ופסחים (ע"ז ע"א), ומנחות (ע"ב ע"ב)].

ב בספה"ק יערות דבש (ח"א דרוש ג', בנדמ"ח עמ' נ"ה ד"ה וביחוד) כתב בזה"ל: דאיפה נזכר בתורה שלא ידליקו בשמן טמא, ורק חכמים תיקנו כן [באותו הדור] ומזה קיבלו תורה שבע"פ, ולכן נס חנוכה הוא לקבוע אמיתתה של תורה שבע"פ, ע"ש, ומבואר להדיא דאין איסור תורה להדליק בשמן טמא במנורת ביהמ"ק, והוא איסור דרבנן.

והגאון רבי ישראל שוורץ שליט"א הוסיף דלפי"ד נראה לפרש בביאור המדרש הידוע על פתחינו כל מגדים, זה נר חנוכה, חדשים גם ישנים, זה תורה שבכתב ותורה שבע"פ, ע"כ. ולהנ"ל י"ל דהיינו דע"י נס חנוכה דקיבלו תורה שבעל פה, שלא רצו להדליק שמן טמא במנורה, אף דמדאורייתא שרי, ורק מכיון דרבנן תיקנו באותו הדור שלא להדליק בשמן טמא, נזהרו בזה, ובזה נקבע אמיתתה של תורה שבע"פ, ולזה ממשיך המדרש חדשים גם ישנים, זה תורה שבכתב, ותורה שבעל פה, דע"י נרות חנוכה נקבע אמיתותה של תורה שבעל פה.

ובחת"ס עה"ת תורת משה (פרשת וישב בד"ה הדודאים) כתב, דע"י נס חנוכה נתחזק ונתפרסם כי תורה שבע"פ הסכימו משמים, כי השמן טמא בטומאת זיבת נכרים דדבריהם, ואפ"ה נעשה נס. עכ"ד.

ויש ליישב בזה קושית הבית יוסף הידוע למה מדליקין נ"ח ח' ימים הלא היה מספיק שמן ליום אחד, וא"כ לא היה בו נס, וי"ל דיום ראשון מדליקין לזכר זה שנעשה נס ודלק כך אחד שמונה ימים, ולא הוצרכו לעבור על דרבנן שאסרו להדליק בשמן טמא, וע"י זה נקבע אמיתותה של תורה שבע"פ, ולזכר זה מדליקין ביום ראשון (עכ"ד).

ג עוד תירצו בספר מרפסין איגרי, לדעת ה"חכם צבי" (סי' פ"ז), אכן מותר היה להדליק בשמן טמא, גם ללא הטעם שטומאה הותרה בציבור, וכך היו צריכים לעשות אילולי שהיה נעשה הנס, אלא שהקב"ה הראה חיבתו בכך שעשה נס ודלק השמן הטהור שמונה ימים, ולא הזקיקם להשתמש בשמן טמא.

ד קיים איסור להכניס דברים טמאים למקדש, וכפי שמפרט הרמב"ם (בהל' ביאת מקדש ג', ט"ז): "המכניס שרץ וכיוצא בו למקדש... הרי זה חייב כרת, שהרי טימא מקדש ה'. אבל הזורק כלים טמאים למקדש... פטור מן הכרת, אבל חייב מלקות".

משום כך, לא יכלו הכהנים להכניס שמן טמא, מאחר שהשמן לא היה במקום ההדלקה, וצריך היה להכניסו להיכל. (ואף לדעת ה"חתם סופר" הסובר שההדלקה היה בחוץ, אולם כנראה שהמנורה הוכנסה בעודה דולקת למקומה).

אמנם, ה"חכם צבי" (סי' פ"ז) מביא אפשרות לתרץ כך, אלא שדוחה זאת משום שבמסכת עירובין (ק"ד ע"ב) מובאים דברי שמואל שסובר: "המכניס שרץ למקדש פטור משום שאין לו טהרה במקוה" (אמנם, שיטה זו לא נפסקה להלכה), והרי גם לשמן אין טהרה, ולכך אין איסור להכניסו. וע"ע לעיל (אות קס"ו ס"ק א').

ה כשם שאסור להכניס לבית המקדש דברים טמאים, כך אסור להשהותם שם, וכפי שמבואר במסכת עירובין (ק"ד ע"ב) שבשרץ מת הנמצא בבית המקדש, יש חיוב להזדרז להוציאו, כדי שלא להשהות את הטומאה (אלא שנחלקו תנאים, האם עדיף להזדרז אף כשעל ידי זה תתרבה הטומאה, או לא).

הגם שהמקדש היה טמא גם לאחר שהוצא השמן, אולם בני חשמונאי שקדו בימים הללו לחזור ולטהרו, ומשום כך לא השאירו את השמן הטמא.

וכך אכן עשו בני חשמונאי, וכפי שיסדו חז"ל ב"על הניסים": ואחר כן באו בניך לדביר ביתך, ופינו את היכלך, וטיהרו את מקדשך...", אשר יש שפירשו שסדר הדברים בפסוק זה מדוקדק מאוד. בתחילה באו לדביר - שהוא קודש הקדשים - לפנותו מטומאת יוונים, ואחר כך פינו את ההיכל מטומאה, ולאחר מכן טיהרו את שאר המקדש.

מדוע היה צריך את הנס הרי העזרה היתה רשות הרבים וספק טומאה ברשות הרבים טהור

ובספר שואל כענין הביא מה שהקשו האחרונים דהרי לא היה רק ספק אם נטמאו כל השמנים, והא מפורש בפסחים (יט:) אמר רב אשי זאת אומרת עזרה רשות הרבים היא, וכל ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור, (ויש שהקשו כן על התוס' ד"ה שהיה, שהעירו דאם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים, ניחוש שמא הסיטו לאותו הפך שמצאו, דלכאורה אינו אלא ספק טומאה ברה"ר).

ועיין בענין זה: בני דוד (ר"ד פאלקון) הל' חנוכה פ"ג ה"ב (ותירץ

הרב כמוהר"י רוזאנישו'), בתי כהונה (ר"י רפפורט) ח"ב ריש בית ועד סי' א, יד שלמה (רח"ש ן' עזרא) דרוש ג לשבת הלבשה (עמ' יג), גור אריה (ר"מ צרמון) בליקוטי הרמב"ם הל' חנוכה שם, עטרת פז (רפ"ז איגר) עמ"ס ביצה ד ב (ט-ד), אשי ישראל (רי"א איסרלין) עמ"ס שבת, שו"ת רמ"ץ (רמ"צ וויטמאיר) או"ח סי' נו אות ב, שו"ת בית יצחק (רי"י שמעלקיש) או"ח סי' קי אות ב, דעת תורה למהרש"ם או"ח סי' תרע (ובהגהותיו לארחות חיים שם), שו"ת שערי צדק (רמ"מ פנט) יו"ד סי' קנח (בשם ה'דברי חיים'), שו"ת דבר אליהו (ר"א קלצקין) סי' כג, לקוטי אמרים מהרי"ד מבעלזא לחנוכה, שו"ת נשמת חיים (אוצר רבי חיים ברלין) או"ח סי' רי, שו"ת חקל יצחק (רי"א וויים מספינקא) סי' לה, שו"ת חזון נחום (ר"נ וידנפלד) ח"א סי' קכו וח"ב סי' א לסי' תרע, חידושי מהרי"ו (ר"י ווידרקער) סי' תרע (ובהערות וחידושים של החזון נחום בסוה"ס), שו"ת מהר"ש (ענגיל) ח"ד בפתיחה אות ו (בשם ה'דברי חיים'), שפתי מהר"ש (ענגיל) לחנוכה ד"ה בחידושי, שערי אורה (הוספה א לשערי תורה) סי' יא אות ד, שו"ת מי יהודה (ר"י אלטמן) סי' פא אות ט, בנין דוד (רד"ד מייזלש) פ' מקץ בקו' שמן למאור אות נב, לפלגות ראובן (רז"ר בענגיס) ח"ד עמ' קכז, שערי טהר (רש"א וולק) ח"ב סי' לב (חליפת מכתבים עם רז"ר בענגיס), ויחי יוסף (פאפא) לחנוכה סי' נח, שו"ת דברי יציב (צאנז-קלויזנבורג) או"ח ח"ב סי' רפא אות ג, שו"ת עטרת משה (רמנ"נ למברגר) או"ח ח"ב סי' רמז, ברכות שמים (ר"ר בלום) בקו' לחנוכה סי' יא, ברכת שמעון (רב"ש שניאורסון) למועדים וזמנים עמ' קמב, קו' נס השמן (ר"א שארר) עמ' יא.

ובספר מעדני אשר להגאון רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א על עניני חנוכה, כתב וז"ל: יש להקשות: מדוע היה צריך את הנס של מציאת הפח השמן הטהור, הא עזרה הוי רשות הרבים כמבואר פסחים (י"ט ע"ב) וספק טומאה ברשות הרבים טהור, כך מקשה בשו"ת שערי צדק (יור"ד סימן קנ"ח), וכן בשו"ת בית יצחק (אור"ח סימן ק"י ס"ק ב'), וכן בשו"ת מהר"ש ענגל (חלק ד' בפתיחה אות ו'), וכן בשו"ת דברי יציב (אור"ח סימן רפ"א ס"ק ג'), וכן בבנין דוד על חנוכה (ס"ק נ"ו), וכן בדעת תורה (אור"ח סימן תר"ע), וכן בבתי כהונה (חלק א' בבית ועד סימן א').

איכא כמה תירוצים:

א ע"פ מה שכתב הרמב"ן (חולין ב' ע"ב) דבקדשים לא אמרינן ספק טומאה ברשות הרבים טהור, משום דבעינן שימור, דכתיב משמרת תרמותי, ולהכי צריך שיהא ברי לו שהן טהורין, ואי לאו, אסור להקריבן, לפי הנ"ל א"ש, דשמן של המנורה שהיה קדשים, לא שייך לטהר משום ספק טומאה ברשות הרבים טהור, כך תירץ בשו"ת מהר"ש ענגיל (בפתיחה לחלק ד' אות ו').

אבל התוס' (חולין ב' ע"ב ד"ה דליתא) חולקים על זה, דכתבו להדיא דאפילו בקדשים אמרינן ספק טומאה ברשות הרבים טהור.

וכן בבתי כהונה (בבית ועד סימן א') כתב: ודע שאין לחלק בהא דספק טומאה ברשות הרבים טהור, בין קדשים לחולין, כאשר נודע לכל חכם לב.

ב כיון שבשעה שנכנסו יוונים לעזרה לא היו שם יהודים, היה אז לעזרה דין רשות היחיד, כי דין רשות היחיד ורשות הרבים תלוי בדין סתירה, וכמו דהתם הוי איש עם אשה, ה"נ כאן, משא"כ עם גוים, אפילו הרבה אסור לאשה להתייחד עמהם, אין לזה דין רשות הרבים, כך תירץ בדעת תורה (אור"ח סימן תר"ע).

ג כדי להראות חיבתן של ישראל שהדליקו בשמן שאינו בו שום ניצוץ כלל וכלל של ענין טומאה, כך תירץ בשו"ת דברי יציב (אור"ח סימן רפ"א ס"ק ג').

הלכות נשים לחנוכה

/ הרב ערן בנימיני

הנה כמה מהלכות חנוכה, בדגש על אלו הנוגעות לנשים:

א. נשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה, למרות שזו מצווה התלויה בזמן (-"שהזמן גרמה"). הסיבה לכך היא שגם עליהן נגזרו גזירות בתקופת היוונים, וגם מפני שבזכות אישה זכו ישראל לישועה באותם ימים, הלא היא בתו של יוחנן הכהן הגדול שהרגה את אחד המצביאים היוונים.

ב. זמן הדלקת הנרות הוא מיד עם החשכה, וכחצי שעה לאחר מכן. יש נוהגים להדליק בשקיעה, ויש הנוהגים בצאת הכוכבים.

אישה שבעלה לא יגיע בזמן להדלקת הנרות, ראוי שתדליק במקומו, כדי לא לאחר את הזמן. אך אם הדבר יגרום למחלוקת או מריבה - עדיף שלא תדליק. ובכל מקרה, מי שלא הדליק בזמן זה, יכול להדליק גם מאוחר יותר ולברך, כל עוד ישנם אנשים שרואים את הנרות ומתפרסם הנס.

ג. בקהילות רבות נהגו שנשים אינן עושות מלאכה בזמן הדלקת הנרות, למשך חצי שעה.

ד. בתפילת העמידה (ב"מודים") ובברכת המזון מוסיפים בימי החנוכה את תפילת "על הניסים". מי ששכחה או לא בטוחה אם אמרה - אינה חוזרת.

ה. נוהגים לאכול מאכלים שיש בהם שמן/מטוגנים, זכר לנס שנעשה בשמן. מי שמכינה סופגניות בכמות גדולה (למעלה מ- 0061 גר'), תפריש חלה ללא ברכה מעיסת הסופגניות.

לסיום נביא מסר קצרצר:

ראו זה פלא! - למרות שמטרת הנרות היא לפרסם את הנס ("פרסומי ניסא") לא מדליקים אותם בכיכרות העיר או במקומות ציבוריים, אלא דווקא בפתח הבית.

זאת כדי ללמד שהשפעה אמיתית על הרחוב, על החברה ועל העם כולו - מתאפשרת רק אם קודם כל יש שלום, שמחה ואור בתוך הבית פנימה. האור שבמשפחה היהודית הוא המפתח לכל ההצלחות כולן!!

סיפור לשבת

ועלוול טוב הלב

/ הרה"ח ר' יצחק ברבר הי"ו

ילד חינני ומסור למשפחתו היה ועלוול [זאב], המלמדים בחיידר ראדומסק בסוסונוביץ שבגליציה הדגישו את טוב ליבו של הילד, שתמיד שאף להעניק ולתת לזולת. את עצמו שכח לגמרי. ימי נעוריו עברו עליו בטוב ובנעימים, ילד עליז ושמח ככל הילדים בני גילו, ולפתע ביום בהיר בהיותו בן חמש עשרה שנה חשך עליו עולמו. באופן פתאומי נפטר עליו אביו כשהוא מותיר אחריו את אימו האלמנה שבורה ורצוצה מהאסון שניתך על ראשה, ותשעה ילדים יתומים. עם תום ה"שבעה" ניגש ועלוול אל אימו שבכתה הכיצד ומהיכן תכלכל את ילדיה היתומים? הוא עודד את רוחה והבטיח לה שכבר מהיום הוא ייצא לעבודה, והכסף שירוויח יילך לכלכלת הבית ולחתן את הילדים בבוא הזמן בכבוד. ניגבה האם את דמעותיה, ליטפה את בנה האהוב ושאלה: "וכי מדומיין הינך? אין לך שום מקצוע ביד, מה בדיוק תעשה כדי שייכנס כסף?" ועלוול קם ויצא את הבית. לפנות ערב שב עייף ומותש, אך בידו היה סכום כסף די מכובד אותו הגיש לאימו. לשאלתה מנין הכסף השיב: "סחבתי חבילות לאיזה עגלון וזה היה שכרי". יום יום היה יוצא מהבית בבוקר ושב בערב עם שכר עמלו בידו. אט אט החל להיכנס לעולם העסקים. הוא היה רוכש סטוקים גדולים של שאריות בדים ממפעלים גדולים ומוכר אותם למפעלים קטנים שהיו זקוקים לבדים שכאלה. ההצלחה האירה לו פנים והוא עשה חיל בעסקיו. כשהיה בן שמונה עשרה שנה טס לגרמניה לסגור עסקאות בתחום הבדים, אותם רכש והביא למחסניו שבפולין ומכאן שיווקם לכל דורש. כאמור כל הכסף הלך לאימו ובעזרתו החזיקה את הבית וחסכה כסף רב לחתן את ילדיה. שנה רדפה שנה, הבת הראשונה התחתנה ולאחריה השניה, השלישית וכן הלאה. כבר נולדו נכדים ונכדות. ועלוול שקוע במסחרו, לא מפסיק מלהגדיל את העסק, ועל עצמו לא חשב כלל. "שיתחתנו כולם, אח"כ אדאג לעצמי, אם אתחתן עכשיו, לא אוכל לדאוג לשני הילדים שעדיין נותרו בבית" אמר. חלפו עוד שנים, הנכד הראשון כבר חגג את בר המצווה. הלחצים על ועלוול גברו, הרבה סנטו בו בלעג וקינטרו אותו: "ועלוול, ועלוול, מה ייצא ממך? בחור בן עשרים ושמונה, מי ייקח אותך? לא יישאר ממך זכר!" אך את ועלוול זה כלל לא הטריד. כל זמן שלא ישיג את מטרתו לא ישנה את מסלול חייו. המשפחה גדלה והתרחבה לתפארת, בבית נותרו עוד שני ילדים, וההבטחה שהבטיח לאימו בתום ה"שבעה" קוימה בינתיים במלואה.

ואז פרצה המלחמה הארורה, הכול נגדע ונחרב, הגרמנים יש"ו טבחו והשמידו את היהודים ללא חמלה. מיליונים עלו על המוקד, רכבות מכל אירופה דהרו עם אלפי יהודים בתוכם אל מחנות ההשמדה. ועלוול נזרק ממחנה אחד למשנהו, עבר את כל שבעת מדורי הגיהינום. פעמים רבות ראה את מלאך המוות לידו, אך אליו לא ניגש. בתום המלחמה החלו הבודדים שנותרו לחפש את קרוביהם ובני משפחתם שנותרו בחיים. לדאבון לב, מכל משפחתו הענפה נותר ועלוול בודד וגלמוד. מכל השאר לא נותר שריד ופליט. חוץ מאחות אחת גדולה הימנו שנותרה בחיים. בעלה וילדיה נספו בשואה והיא נפטרה ללא ילדים. "לא יישאר ממך זכר!"... "מי ירצה לקחת אותך?"... כך לעגו לו בני משפחתו וחבריו, אך "יושב בשמים ישחק," והוא ה"זכר" היחיד שנותר לפליטה. בגיל מאוחר יותר התחתן ונולדו לו בן ובת. לבת נולדו שנים עשר ילדים, והיא שנתנה שמות והעמידה "זכר" לכל בני המשפחה שנספו.

[כותב הסיפור הוא חתנו, נכדיו הם בניי ובנותיי, והוא היה חמי.]

שביבים / שאול שיף

״ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וגו׳״

הקשו המפרשים, איך העז יוסף על דעת עצמו לייעץ למלך, והוא לא ביקש ממנו אלא פתרון החלום? ולדעתי ניראה לישב, דהנה יש לדקדק במה שאמר פרעה ליוסף (פסוק כ״ד): ״ואומר אל החרטומים ואין מגיד לי״, לאיזה צורך היה לו לספר זאת. לכן ניראה, דכך אמר פרעה ליוסף שגם זאת היה בחלום, שאמר להם שיפתרו, ואין אחד מהם מגיד לו, ומרומז זאת במה דכתיב (פסוק ז׳)״ ויקץ פרעה והנה חלום״ ואם על עיקר החלום קאי, פשיטא, מאי קא משמע לן? ולפי דברינו ניחא, דקא משמע לן דגם מה שאמר לחרטומים ואין מגיד לו, גם זה היה בחלום.

ולפי זה מובן הפסוק ״ויספר פרעה להם את חלומו ואין פותר אותו לפרעה״ היינו שפותרין היו החלום אבל לא ״אותם״, פירוש את עצמם, מה שסיים שראה בחלום שאמר להם ואין מגיד, על זאת לא היה להם פתרון. לכן לא היה ניכנס כלל פתרונם לאזניו, כיוון שלא היו יודעים לפתור כולו.

אבל יוסף פתר לו זאת גם כן, והיינו״ ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם״ וגו׳, שלדבר הזה להיות פקיד על המדינה שלא ימותו ברעב לא יצלח שום חרטום, רק בעל רוח הקודש, כמו שנאמר בבצלאל (שמות לה,לא) ״וימלא אותו רוח אלקים בחכמה״ וגו׳, וזהו שהשיב פרעה (פסוק לט) אחרי הודיע אלקים״ וגו׳, כי החרטומים לא ידעו מזה כנתבאר לעייל.

[מתוך הספר ״דקדוקי תורה״ מאת הרב זלמן מנשה זצ״ל
בן אברהם אבא רובינשטיין / רב בוורשה.]

מנגינה מוכרת / רשמה נגה קופלביץ

הרב ישראל מאיר לאו שליט״א הגיע לארץ בהיותו כבן שמונה בסוף מלחמת העולם בשנת 1945. מאחר ובשנות המלחמה לא למד בבית-ספר שובץ בכתה אלף, אך כעבור כחדשיים הועבר לכתה גימל. ושם עסקו בחזרות לקראת מסיבת חנוכה. כל הסיפורים והשירים היו חדשים לו אבל הייתה מנגינה אחת שנשמעה לו מוכרת והוא נזכר כיצד שמע אותה קודם.

שנה לפני כן בסוף שנת 1944 הוא היה במחנות. חודש דצמבר היה מאוד מאוד קר ולאנשים במחנות לא היו בגדים חמים, בקושי פיז׳מות בלויות ללא לבנים וללא סודרים ומעילים וקבקבי-עץ בלי גרביים. גם מחסה מפני הקור לא היה והמזון כידוע היה מאוד דל. באחד הימים חילקו להם קוביות מרגרינה. המרגרינה הייתה מאוד קשה ונתנו לכל אחד קוביה קטנה. בסוף נותרה שארית והחייל הגרמני שחילק את המרגרינה זרק את השארית כך שהיא התנפצה לפירורים קטנים. האנשים החלו להתכופף לרצפה לאסוף את הפירורים. בין האנשים היה יהודי מבוגר, שקט, שתמיד קיבל את המצב ברוח טובה ולא דרש מאומה. באותו יום גם הוא התכופף לאסוף פירורי מרגרינה וכשסיים לאסוף היה לו מאוד קשה לקום עקב חולשתו. האנשים נתנו לו יד כדי לעזור לו לקום ואז הוא קרא: יהודים, היום חנוכה! הוא תלש מן הפיז׳מה שלו כפתורים והדביק עליהם את פירורי המרגרינה. לאחר מכן פרם חוטים משרווליו הפיז׳מה וגלגל אותם לתוך המרגרינה כדי שיקבלו צורה של פתילים. האנשים הסתכלו סביבם וראו שבמרחק מה יש עששית דולקת. אחד האנשים לקח חתיכת נייר שקרע משק מלט שהיה שם ובעזרת הנייר העביר אש מן העששית.

היהודי הדליק את הפתילים וברך את הברכות ופתח בשיר מעוז-צור וכל האנשים הצטרפו אליו לשירה. החיילים הגרמנים באו וצלפו בהם אך האנשים המשיכו לשיר את השיר ביתר שאת והשיר נתן להם המון תקווה. למחרת בבוקר לא קם אותו היהודי - כנראה מילא את שליחותו.

המנגינה בה הוביל את כולם בשירתו את השיר מעוז צור ישועתי הייתה המנגינה שאותה זיהה הרב לאו כילד עולה חדש בכתה גימל. ,שמעתי את הרב לאו במפגש שנערך בנר השמיני של חנוכה לא רשמתי בזמן שדיבר אלא אחר כך מן הזיכרון.

מעל לכל הנחמות

הקרבן הראשון שנפל באחת המלחמות בעזה, היה בחור בשם ׳דביר׳, ה׳ יקום דמו. כשבאו לבשר לאימו את הבשורה המרה, נפלה והתעלפה. היא היתה קשורה אל הבן הזה באופן מיוחד, ולא היתה מסוגלת לעכל ולהכיל את העובדה שהוא איננו בחיים. גם לאחר שעוררוה מעלפונה, היא לא התאוששה, ונכנסה לחדרו של הבן, ישבה על מיטתו, ולא קמה ממנה במשך תקופה ארוכה. ישבה וישבה, בכתה ובכתה. למותר לציין שבמשך כל אותה תקופה לא יצאה האמא מביתה, והיתה שקועה באבלה יומם-ולילה. כל בניה ובנותיה שהגיעו לְנַחֲמָהּ, לא הצליחו בכך. ׳איך תנחמוני על אסון שכזה?׳ - אמרה. יום אחד הודיעו לה שבמקום פלוני מתקיימת אזכרה לקרוב-משפחתה, והאם-הָאֲבֵלָה החליטה לצאת לצורך זה מביתה, ולהשתתף באזכרה. בהגיעה למקום, היא מבחינה בילד כבן 5 המטייל עם אחיו כבן כמה חודשים. לפתע פונה הילד אליה, ואומר לה: ׳תראי איזה אח חמוד יש לי׳... היא מסתכלת, ורואה שאכן מדובר בילד יפה-תואר. ׳איך קוראים לאחיך התינוק?׳ - היא שואלת .והתשובה גרמה לה לאלם. ׳דביר קוראים לו׳, ענה האח הקטן. האמא נרעדה אל ליבה, וביקשה מהאח שיפגיש אותה עם הורי. כשבאו האב-ואם, שואלת אותם אימו-של-דביר הי״ד, מדוע קראתם לתינוקכם בשם דביר? והפעם היא כמעט התעלפה בשנית... ׳כי שמענו שהקרבן הראשון במלחמה בעזה היה צעיר בשם דביר, והבנו שאף אחד לא ירצה לקרוא על-שמו של מי שנהרג, וגם השם ׳דביר׳ עצמו, שהוא בית המקדש, נחשב כשם נדיר, ורבים לא יחפצו בו. ואולי לכל היותר יוסיפו לו שמות אחרים, ולכן החלטנו להנציח את השם הזה על בננו, לזכרו של ההרוג הקדוש.

התרגשות רבה אחזה בהורים כששמעו שהאישה העומדת לפניהם היא אימו של דביר, ולפתע פונה אם-התינוק אל האם- האבלה, ואומרת לה: ׳את יודעת מה, בואי נעשה שותפות בילדנו זה, דביר, כשחצי יהיה שלנו, וחצי שלך׳ - - -

המלים הללו גרמו לה להתרגשות עזה, ולראשונה מאז שקיבלה את

הבשורה המרה, עלה חיוך של שפתיה. היא נזכרה עתה במעשיו הטובים של בנה, הי"ד, ופנתה אל האימא השניה, ואמרה לה: 'רק את ניחמת אותי על מות בני'.

זה גם הפירוש ב'קדישׁ' שהקב"ה הוא מעל כל הנחמות. שכן, רק הוא היה יכול לזמן את המפגשים הללו, בין האם-השכולה ובין האח-והתינוק, ואחר כך את מפגש- הניחומים עם ההורים. אף אחד אחר לא היה מסוגל לעשות זאת, רק השם יתברך! וממילא הוא נמצא מעל כל הנחמות.

זמר חי של ארץ ישראל

/ הרב תומר אנגלסמן

יעקב מבקש מבניו לקחת איתם למצרים מתנה לשליט הארץ: "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה..." רש"י מפרש את הביטוי "מזמרת הארץ" מלשון 'זמר' ולראייה מביא את תרגום אונקלוס: "מדמשבח בארעא", "שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם". בחומש ויקרא (י"ט, כ"א) התורה בוחרת לתיאור הפירות את הביטוי "קודש הילולים" ושם רש"י מפרש גם כן שהביטוי מתייחס למי שנושא את הפירות לירושלים הוא משבח ומהלל את ה'.

בפירושו של רש"י נאחז ר' נחמן מברסלב בדרשתו על 'זמרת הארץ', וכה דבריו בליקוטי מוהר"ן תניינא ס"ג: "דע, כי יעקב אבינו כששלח את בניו - עשרת השבטים - ליוסף, שלח עמהם ניגון של ארץ ישראל, וזה סוד: "קחו מזמרת הארץ בכליכם" - בחינת זמר וניגון ששלח על ידם ליוסף, וכמו שפירש רש"י 'מזמרת' - לשון זמר."

ר' נחמן מוסיף את הביאור שלו למהות הזמרה ודבריו גם כן נעשו לניגון מפורסם ביותר על ידי נעמי שמר ז"ל: "כי דע לך, שכל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד... ומשירת העשבים נעשה נגון של הרועה"

אכן בימינו אנו רואים שזמרים ישראלים רבים שהיו רחוקים מיהדות מבשרים תהליך של גאולה ותשובה מאהבה כאשר הם מתקרבים לשורשים ושרים את שירת הארץ הבוקעת מתוך אמונה וקרבה לה'. נוסיף לכך את הדברים המעוררים של הרב חנן פורת ז"ל שאהב להביא בכל דבר תורה שלו שיר לעורר את הלב וכך הוא כותב: "צאו וראו עד כמה השפיעו ניגוניה של ארץ ישראל בכל הדורות על הקשר והדבקות לארץ ישראל: עד כמה עורר הזמר העברי בדורות אלה את הזיקה להר ולעמק, לגליל ולנגב לעמק יזרעאל ולגדות הכנרת, וגילה את הצליל המיוחד של כל אחד מחבלי ארץ אלה... ואנו עד מה דלונו... מדוע איננו שומעים את הניגון המיוחד של הרי יהודה והשומרון, מחברון בואכה - בית אל, שילה ואלון מורה? ומדוע לא קולטות אוזנינו צלילים הטהורים של עמק דותן וגוש קטיף, השופע מגידולי הארץ לגאון ולתפארת.

אל יהיו דברים אלה קלים בעיניכם, ואל תראו בהם רק "פרפראות לחכמה". עורו התעוררו אחינו היקרים תופסי הכנור העוגב והגיטרה, "קחו מזמרת הארץ בכליכם" - והשמיעו את ניגונה של ארץ ישראל הבוקע ועולה משדמות יהודה, שומרון וחבל עזה. ערכו פסטיבל זמר והתחרו ביניכם מי ייטיב לנגן ולהשמיע את קולם הצלול והטהור של חבלי ישׁ"ע... ומכנף הארץ עוד ישמעו זמירות חדשות גם ישנות אשר יעוררו את אהבת העם לארצו וקולם יתרונן: "למנצח בנגינות"!

סביבון למה???

הסביבון היה כלי שהיה בשימוש היהודים בתקופת הגזרות של יוון נגד עם ישראל. היוונים גזרו גזרות קשות והעיקרית שבהן היתה לא ללמוד תורה. למרות הסכנה הגדולה היהודים לא ויתרו והמשיכו ללמד וללמוד תורה בסתר. במקרה שחייל יווני היה מגיע, הם היו מסתירים את ספריהם, מוציאים סביבונים ומשחקים עם הילדים ומכאן, ככל הנראה, המנהג לשחק בסביבונים.

הסבר נוסף: כידוע על צדדיו של הסביבון מופיעות האותיות נ', ג', ה', פ', [ובגלות נ' ג' ה' ש'] שמשמעותן נס גדול היה פה. [ובגלות: נס גדול היה שם.] כאשר הסביבון מסתובב וחג סביב עצמו, האותיות שכתובות עליו מיטשטשות ואי אפשר להבחין בהן. ברם, אותיות אלו חוזרות ונראות כאשר הסביבון עוצר את הסיבוב המהיר שלו. הסביבון המסתובב מסמל את חיי היום יום השוטפים והאינטנסיביים, שאינם מאפשרים לנו להבחין בניסים שהקב"ה עושה לנו כל רגע בחיינו הפרטיים והלאומיים. רק כשאנחנו עוצרים את שטף החיים ומתחילים לחשוב, העיניים שלנו נפקחות ואז אנו רואים את הניסים שלמעשה היו כאן כל הזמן.

בחנוכה אנו מדליקים אור על המציאות השוטפת, עוצרים את רצף החיים מתבוננים ורואים את הניסים שקרו וקורים לנו מידי דקה.

(מרדכי אפרתי / גבעת שמואל)

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il